

KOODISANANA PROLETAARINEN INTERNATIONALISMI

Gus Hall ja Neuvostoliitto

Tuomas Savonen

VTT, Helsinki

Tarkastelen tässä artikkelissa yhdysvaltalaisen kommunistijohtajan Gus Hallin suhdetta Neuvostoliittoon ja neuvostoliittolaisen kommunismintulkinnan heijastumista Hallin ajattelussa. Amerikansuomalaiseen siirtolaisperheeseen Pohjois-Minnesotassa vuonna 1910 syntynyt Gus Hall johti Yhdysvaltain kommunistista puoluetta (CPUSA) vuodesta 1959 vuoteen 2000. Keskeinen väitteeni on, että neuvostoliittolainen kommunismin tulkinta väritti vahvasti hänen poliittista ajatteluaan. Hallin neuvosto-orientaatiota voidaan selittää hänen henkilöhistoriallaan, mutta myös Neuvostoliiton tasaisesti kasvanut taloudellinen tuki Yhdysvaltain kommunistiselle puolueelle vaikutti hänen linjauksiinsa. Hallin voimakas neuvostosuuntautuneisuus vaikutti osaltaan vahvasti siihen, että kommunistinen puolue pysyi hänen johtokaudellaan marginaalissa amerikkalaisessa politiikassa.

Artikkeli pohjautuu suurelta osin Helsingin yliopistossa joulukuussa 2020 hyväksytyyn väitöskirjaani *Minnesota, Moscow, Manhattan: Gus Hall's Life and Political Line Until the Late 1960s*.¹ Väitöskirjan ajallisen rajauksen vuoksi artikkeli keskittyy suurelta osin 1960-lukuun,

mutta tarkastelen artikkelin lopussa lyhyesti myös Hallin Neuvostoliitto-suhdetta 1960-luvun jälkeen.

Yksi käsite yli muiden

Kun Yhdysvaltain kommunistisen puolueen pääsihteeri Gus Hall kiersi syksyllä 1966 Itä-Euroopassa tapaamassa veljespuolueiden johtajia, yksi käsite toistui tapaamisissa silmiinpistävästi usein. Kerta toisensa jälkeen Hall painotti tapaamisissa proletaarisen internationalismin tärkeyttä. Esimerkiksi Puolan ja Bulgarian johtajien Wladyslaw Gomułka ja Todor Živkovin kanssa käytyjen keskustelujen päätteeksi johtajat korostivat proletaarista internationalismia.² Hall korosti käsitettä myös keskustellessaan Mongolian johtajan Jumzajijn Tsedenbalin sekä Moskovassa maanpaossa olleen venezuelalaisen kommunistijohtaja Jesus Farian kanssa.³

Proletaarisen internationalismin käsite ei putkahtanut Hallin puheenparteen aivan tyhjästä. Käsitettä oli korostettu Neuvostoliiton kommunistisen puolueen XXIII edustajakokouksessa maaliskuuhuhtikuussa 1966, ja *Pravda*-lehti oli nostanut käsitteen näkyvästi esille

1 Väitöskirjani on luettavissa Suomen Tiedeseuran internetsivuilla, <https://scientiarum.fi/fin/julkaisut/>.

2 FBI Records: The Vault, Operation Solo, kansio 109, s. 104 ja kansio 109, s. 157–158 (jatkoksa ”Operation Solo”). Tässä artikkelissa keskeisenä lähteenäni on Yhdysvaltain liittovaltion poliisin FBI:n Solo-tiedusteluoperaation vuosien 1958–68 dokumentit, jotka FBI on julkaissut internetarkistossaan. Solo-operaation dokumentit koostuvat suurimmaksi osaksi FBI:n New Yorkin ja Chicagon toimipisteiden raporteista FBI:n päämajalle. Viittaan tässä artikkelissa dokumentteihin vain niiden kansion ja sivunumeron mukaan.

3 Operation Solo, kansio 108, s. 255 ja kansio 108, s. 208–209.

saman vuoden kesällä.⁴ Myös Leonid Brežnev korosti proletaarista internationalismia Neuvostoliiton ulkopoliittikan perustana tavatesaan Hallin Moskovassa syyskuussa 1966.⁵

Proletaarisella internationalismilla on tarkoitettu työläisten kansainvälistä solidaarisuutta ja ajatusta siitä, että eri maiden työläisten edut eivät voi olla keskenään ristiriidassa, koska kaikkien maailman työläisten etuna on porvariston ja imperialismien kaataminen. Proletaarisen internationalismin on katsottu juontavan juurensa Marxin ja Engelsin *Kommunistiseen manifestiin* ja sen kaikkien maiden proletaareille suunnattuun kehotukseen liittyä yhteen, vaikka Marx ja Engels eivät proletaarisen internationalismin käsitettä manifestissaan mainitsekaan.⁶

Proletaarinen internationalismi ei ole kuitenkaan pelkkä työläisten kansainvälisen solidaarisuuden synonyymi, vaan käsitteeseen sisältyy erityinen lisämerkitys. Yhdysvaltain liittovaltion poliisin FBI:n kommunistisen puolueen sisäpiiriin soluttama Morris Childs kiinnitti tähän huomiota keväällä 1967 kirjoittaessaan FBI:lle 55-sivuisen muistion Neuvostoliitosta. Childsin mukaan Neuvostoliitto naamioi käsitteeseen pyrkimyksensä ajaa kansallisia etujaan. Hänen mukaansa käsite oli perintöä ajoilta, jolloin Neuvostoliitto oli ainoa sosialistinen maa ja muiden maiden puolueet puolustivat innolla sosialismin edelläkävijämaata.⁷

Childs on tässä suhteessa samoilla linjoilla monien politiikantutkijoiden kanssa. Childsin aikalaisen Bernard S. Morrisin mukaan proletaarinen internationalismi merkitsi Neuvostoliiton tukemista ilman ehtoja.⁸ Margot Lightin mukaan käsite piti sisällään maan johtavan aseman tunnustamisen.⁹ Maud Bracke on puolestaan esittänyt, että proletaarinen internationalismi oli teoreettinen väline, jolla saatettiin perustella alistumista Neuvostoliiton kommunistisen puolueen alaisuuteen ja oikeuttaa NKP:n puuttuminen muiden maiden puolueiden asioihin.¹⁰

Yhtenäisyyden puolesta

”Proletaarinen internationalismi” ei suinkaan ole ainoa Hallin puheparissa taajaan toistunut ilmaisu 1960-luvun puolivälissä. Vähintäänkin yhtä tiiviisti Hall puhui yhtenäisyydestä. Hän peräänkuulutti kansainväliseen kommunistiseen liikkeeseen yhtenäisyyttä, sillä ilman sitä imperialismien vastaista taistelua olisi vaikeaa voittaa. Ajoittain hänen puheensa yhtenäisyydestä yltyi lähes maanisiin mittoihin. Näin kävi esimerkiksi maaliskuussa 1966, kun hän lähetti tervehdyskirjeen Leonid Brežneville ja NKP:n XXIII edustajakokoukselle. Kolmen ja puolen sivun mittaisessa kirjeessään Hall mainitsee sanan ”yhtenäisyys” peräti 28 kertaa.¹¹

Kommunistisen liikkeen yhtenäisyyden puolustaminen ja edistäminen ei jäänyt Hallin

4 Operation Solo, kansio 106, s. 122; Milorad M. Drachkovitch, toim., *Yearbook on International Communist Affairs 1966* (Stanford: The Hoover Institution on War, Revolution and Peace, 1967), 33.

5 Operation Solo, kansio 108, s. 237.

6 Jozef Wilczynski, *An Encyclopedic Dictionary of Marxism, Socialism and Communism* (London: Macmillan Reference Books, 1981), 466–467.

7 Operation Solo, kansio 114, s. 82.

8 Bernard S. Morris, *International Communism and American Policy* (New York: Atherton Press, 1966), 40, 44.

9 Margot Light, *The Soviet Theory of International Relations* (Brighton: Wheatsheaf Books, 1988), 171.

10 Maud Bracke, *Which Socialism, Whose Détente?: West European Communism and the Czechoslovak Crisis, 1968* (Budapest: Central European University Press, 2007), 15.

11 Operation Solo, kansio 100, s. 149–150 ja kansio 101, s. 1–2. Neuvostoliitossa Hallin kirje noteerattiin siinä määrin positiivisesti, että se julkaistiin *Pravdassa* huhtikuun alussa 1966. Ks. Operation Solo, kansio 101, s. 61.

kohdalla juhlapuheiden tasolle, vaan se oli suorastaan läpileikkaava teema hänen kaikessa kansainvälisessä toiminnassaan 1960-luvulla. Hall oli esimerkiksi innokas kommunististen puolueiden välisten kansainvälisten konferenssien puolestapuhuja.¹² Kominternin kukoistusvuosina CPUSA:han liittynyt ja Moskovan kansainvälisessä Lenin-koulussa 1930-luvun alussa Komintern-henkeä itseensä imenyt Hall kaipasi kommunististen puolueiden välille enemmän yhteistyötä, kun Komintern ja sen seuraajaksi perustettu Kominformkin olivat jääneet historiaan.

Hall ei tyytynyt pelkästään kannattamaan kansainvälisten konferenssien järjestämistä, vaan hän ehdotti keväällä 1964 jopa uuden Kominternin perustamista kommunistisen liikkeen eheyttämiseksi.¹³ Ajatus ei kuitenkaan edennyt Hallin ehdotusta pidemmälle, sillä NKP piti ajatusta toteuttamiskelvottomana kansainvälisessä kommunistisessa liikkeessä tuolloin vallinneen ristiriitojen repimän tilanteen vuoksi.¹⁴

Syksyllä 1966 tekemällään laajalla kiertomatalla Hall puhui innolla kommunististen puolueiden yhteisen uutistoimiston perustamisesta. Hänen mukaansa uutistoimistolle oli tarvetta, sillä puolueet eivät tienneet riittävästi toistensa asioista. Hall sai innoitusta uutistoimistoidealleen muun muassa elokuun lopussa tekemällään Suomen-vierailulla, jonka aikana hän tutustui SKP:n ja SKDL:n toimintaan.¹⁵ Hall oli vaikuttunut näiden asemasta Suomen politiikassa, sillä olihan SKDL eduskunnan kolmanneksi suurin puolue 41 edustajapaikallaan.¹⁶ Pääministeri Rafael Paasion hallitukses-

sa SKDL:llä oli kolme ministerinsalkkua. Kaikki tämä teki Halliin suuren vaikutuksen, mikä on ymmärrettävää siinä valossa, että Yhdysvaltain kommunistisen puolueen vaalimenestys oli jäänyt lähestulkoon olemattomaksi. Hall esitteli uutistoimistoideaansa kiertomatansa aikana tapaamilleen kommunistijohtajille, jotka suhtautuivat siihen pääosin myönteisesti.¹⁷ Hanke ei kuitenkaan lähtenyt etenemään.

Hall ei lannistunut ehdotustensa saamasta nihkeästä vastaanotosta. Helmikuussa 1968 Budapestissa pidetyssä kommunististen puolueiden neuvoa-antavassa konferenssissa hän otti esille sekä uuden puolueiden välisen yhteistyöelimen että yhteisen uutistoimiston perustamisen.¹⁸ Neuvostoliiton edustajat kertoivat suhtautuvansa Hallin esitykseen kommunististen puolueiden yhteistyön tiivistämisestä periaatteessa myönteisesti, mutta arvioivat samalla, että ehdotus ei ollut toteuttamiskelpoinen kommunistisessa liikkeessä tuolloin vallinneen kireän ilmapiirin vuoksi.¹⁹ Hallin uutistoimistoideaan Neuvostoliitto suhtautui niin ikään periaatteessa myönteisesti, mutta piti hankkeen vaatimaa rahoitusta ongelmallisena.²⁰

Hoipertelijat ruotuun

Hallin kansainvälisen kommunistisen liikkeen yhtenäisyyttä ja proletaarista internationalismia korostanut asenne näkyi selvästi myös hänen suhtautumisessaan Kiinaan, Kuubaan ja Romaniaan, jotka hoipertelivat 1960-luvulla ajoittain kaukanakin neuvostomallisen proletaarisen internationalismin polulta.

Kiinalaisten kanssa Hallilla oli eripuraa muun muassa Kuuban kriisin lopputuloksesta.

12 Ks. esim. Operation Solo, kansio 85, s. 41.

13 Operation Solo, kansio 58, s. 165–166. Ks. myös Operation Solo, kansio 49, s. 171–172.

14 Operation Solo, kansio 64, s. 73 ja kansio 72, s. 31.

15 Operation Solo, kansio 108, s. 34–35.

16 Hallin mukaan SKP oli ”kypsä puolue, josta meillä on paljon opittavaa”. *The Worker*, 4.9.1966.

17 Operation Solo, kansio 108, s. 171–172, 198, 200, 231.

18 Operation Solo, kansio 122, s. 20.

19 Operation Solo, kansio 125, s. 178.

20 Operation Solo, kansio 125, s. 66–67.

Kiinalaiset syyttivät Neuvostoliittoa kompromissin tekemisestä imperialistien kanssa, kun taas Hall piti kriisin lopputulosta voitonrauhanomaisen rinnakkaiselon politiikalle. Hall piti kiinalaisia vastuuttomina ja holtittomina dogmaattikkoina, joiden toiminta oli omiaan pirstomaan kansainvälisen kommunistisen liikkeen yhtenäisyyttä.²¹

Paljolti samankaltainen jännite vallitsi 1960-luvulla Hallin suhteessa kuubalaisiin. Keskeiseksi kompastuskiveksi muodostui näiden valmius edistää sosialismia väkivallan avulla. Neuvostoliiton ajamaa rauhanomaista rinnakkaiseloa vakaasti kannattanut Hall ei esimerkiksi voinut hyväksyä Kuuban Venezuelan kommunistikapinallisille antamaa aseapua eikä Venezuelassa käytävää sissisotaa, jota hän piti ”pikkuporvarillisten ja anarkististen poliittisten nuorisoriikollisten” toimintana.²² Fidel Castroon Hall suhtautui hyvin kriittisesti pitäen tätä pikkuporvarillisena romantikkona ja seikkailijana.²³ Hän kiinnitti huomiota siihen, että vauraan sokeriruokotilallisen perheeseen syntynyt Castro ei ollut taustaltaan aito proletariaatin edustaja. Niinpä ei ollutkaan yllättävää, että tämän politiikka edusti Hallin mielestä ”pikkuporvarillista nationalismia” – mitä voitaneen pitää proletaarisen internationalismin vastakohtana.²⁴

Kiinan ja Kuuban ohella Hallin kritiikin kohteeksi joutui myös itäblokin maiden joukossa omaa polkuaan kulkenut Romania. Maan linjaa Hall pääsi kritisoimaan suoraan itselleen Nicolae Ceausesculle, kun hän tapasi Romanian johtajan suuren Euroopan-kierromatkinsa yhteydessä lokakuussa 1966. He viettivät Bukarestissa pitkän illan yhdessä päivällistä syöden. Pikkutunneille venähtänyt

tapaaminen äityi loppuillasta tulikivenkatkuiseksi väittelyksi. Siinä missä Hall korosti tarvetta kansainvälisen kommunistisen liikkeen yhtenäisyyteen, Ceausescu painotti sitä, että kaikissa maissa ei voida rakentaa sosialismia saman mallin mukaisesti, sillä maat eroavat toisistaan niin paljon olosuhteiltaan ja kehitystasoltaan.²⁵

Omia polkujaan kulkeneiden kommunistimaiden ohella Hall suhtautui kriittisesti myös Italiassa toimineeseen länsimaiden suurimpaan kommunistiseen puolueeseen. Italian suurimpiin puolueisiin lukeutuneen kommunistipuolueen olisi voinut kuvitella toimineen Hallille esimerkkinä markkinatalousmaassa menestyksellisesti toimineesta kommunistipuolueesta, mutta ihailun ja inspiraation sijaan hänen suhdettaan italialaiseen veljespuolueeseen leimasi epäluulo ja nihkeys.

Hallin italialaisia kohtaan esittämän kritiikin ytimessä oli maan kommunistisen puolueen pääsihteerin Palmiro Togliattin kesällä 1956 lehtihaastattelussa käyttämä polysentrismin eli monenkeskisyyden käsite. Togliatti arvioi tuolloin, että kansainvälinen kommunistinen liike oli muuttumassa monenkeskiseksi, eikä sillä olisi enää jatkossa yhtä ainoaa johtajaa. Vaikka itse Nikita Hruštšev oli saman vuoden helmikuussa NKP:n XX edustajakokouksessa pitämässään historiallisessa puheessa korostanut kansallisten teiden merkitystä siirryttäessä sosialismiin, oli italialaisen näkemys varsin radikaali. Neuvostoliiton ilmaistua tyytymättömyytensä Togliattin haastattelukommentteihin, tämä omaksui maltillisemmän linjan eikä enää juuri käyttänyt polysentrismin käsitettä.²⁶

Vaikka italialaiset eivät oman näkemyksensä

21 Gus Hall, *The Only Choice: Peaceful Co-Existence* (New York: New Century Publishers, 1963), 24–35.

22 Operation Solo, kansio 51, s. 74.

23 Operation Solo, kansio 64, s. 21–22.

24 Operation Solo, kansio 108, s. 208.

25 Operation Solo, kansio 108, s. 161–175.

26 Bracke, *Which Socialism*, 66. Ks. myös Aldo Agosti, *Palmiro Togliatti: A Biography* (Lontoo: I.B. Tauris, 2008), 245, 288.

mukaan ajaneetkaan polysentrismää, Gus Hall näki jostain syystä puolueen tällaisessa valossa. Kun kaksi italialaista kommunistisenaattoria vieraili New Yorkissa syyskuussa 1965, syntyi heidän ja Gus Hallin välille suoranainen sanaharkka polysentrismiin liittyen.²⁷ Tämä konflikti ei suinkaan ollut ainoa Solodokumenteista löytyvä esimerkki Hallin negatiivisesta suhtautumisesta Italian kommunistiseen puolueeseen. Hallin kriittistä suhtautumista puolueeseen voi osaltaan selittää se, että hänen keskeisimmät vastustajansa ja kriitikonsa CPUSA:n riveissä – ennen muuta Gil Green, Dorothy Healey ja Al Richmond – olivat Italian kommunistipuolueen suuria ystäviä ja ihailijoita. Kyseinen kolmikko ylisti kirjoituksissaan vuolassanaisesti Italian puolueen avointa ja keskustelemaa ilmapiiriä ja toimivaa puoluedemokratiaa. Yhdysvaltain puolueen tilanteeseen he eivät suhtautuneet lainkaan yhtä myönteisesti.²⁸

Valtavirtaa vastaan

Tšekkoslovakian kysymyksessä

Kenties selvimmin Hallin sitoutuneisuus neuvostohenkiseen proletaariseen internationalismiin näkyi 1960-luvulla hänen suhtautumisessaan Tšekkoslovakian miehitykseen. Yhdysvaltain kommunistinen puolue oli yksi harvoista miehityksen hyväksyneistä länsimaisista kommunistipuolueista.²⁹

Aivan mutkatonta CPUSA:n kannanmuodostus asiassa ei ollut. Kun puolue-elimet eivät

ehdineet kokoontua riittävän ripeästi, Hall julkaisi oman kantansa miehityksestä heti sotilasoperaation alkamista seuranneena päivänä 21. elokuuta 1968. Hall piti miehitystä valitettavana mutta oikeutettuna tekona sosialismin puolustamisen kannalta. Hänen mukaansa Tšekkosloviassa oli tapahtunut sosialismin vastaisten aineiden nousu, jota tukivat Yhdysvaltain ja Länsi-Saksan imperialistit.³⁰

Kaikki CPUSA:n jäsenet eivät suinkaan allekirjoittaneet Hallin tulkintaa Tšekkoslovakian tapahtumista. Kenties näkyvin miehityksen kriitikko oli New Yorkin eli CPUSA:n suurimman puolueosaston puheenjohtaja Gil Green, joka kutsui miehitystä *New York Timesin* haastattelussa 23. elokuuta ”erittäin vakavaksi virheeksi” ja ”täysin perusteettomaksi”.³¹ Perin kriittisiä miehitystä kohtaan oltiin myös Etelä-Kaliforniassa, CPUSA:n toiseksi suurimmalla tukialueella. Neljä päivää miehitysoperaation alkamisen jälkeen Etelä-Kalifornian kommunistit vaativat paikallisen puoluejohtajan Dorothy Healeyn johdolla miehitysjoukkojen vetäytymistä Tšekkosloviasta ja vangittujen tšekkoslovakialaisten kommunistien vapauttamista. Samalla eteläkalifornialaiset korostivat kaikkien kommunistipuolueiden itsemääräämisoikeutta.³²

CPUSA:n virallinen kanta miehitykseen lyötiin lukkoon vasta kymmenen päivää sotilasoperaation alkamisen jälkeen, jolloin puolueen kansallinen komitea äänesti selvällä enemmistöllä pääsihteeri Hallin raportin hy-

27 Operation Solo, kansio 94, s. 43, 77, 91.

28 Ks. Operation Solo, kansio 51, s. 47; Dorothy Ray Healey & Maurice Isserman, *California Red: A Life in the American Communist Party* (Urbana: University of Illinois Press, 1990), 175, 227–228; Al Richmond, *A Long View from the Left: Memoirs of an American Revolutionary* (Boston: Houghton Mifflin Company, 1973), 406.

29 CPUSA:n ohella Tšekkoslovakian miehityksen hyväksyivät läntisistä kommunistipuolueista vain Länsi-Saksan, Luxemburgin, Portugalin, Turkin ja Kyproksen puolueet. Useimmat näistä olivat hyvin pieniä, esim. Yhdysvaltain, Länsi-Saksan tai Luxemburgin puolueet. Osa niistä oli sen sijaan kotimaissaan laittomia, esim. Portugalin ja Turkin puolueet. Ks. Wolfgang Leonhard, *Eurocommunism: Challenge for East and West* (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1979), 120.

30 Hallin henkilökohtainen kannanotto julkaistiin *Political Affairs* -julkaisun syyskuun 1968 numerossa otsikolla *The Czechoslovak Crisis: Statement by Gus Hall*.

31 *New York Times*, 23.8.1968.

32 Healey & Isserman, *California Red*, 231–232.

väksymisen puolesta. Green ja Healey jäivät näkemyksineen kansallisessa komiteassa vähemmistöön.³³ Raportissaan Hall perustelee Tšekkoslovakian miehitystä muun muassa Leninin näkemyksellä proletaarisesta internationalismista. Hän siteeraa siinä Leninin periaatetta, jonka mukaan ”proletaarisen taistelun edut yhdessä maassa ovat alisteisia proletaarisen taistelun eduille maailmanlaajuisesti”.³⁴ Hall myös vertaa Tšekkoslovakian miehitystä edeltänyttä kehitystä tulipaloon. Hänen mukaansa naapureilla on oikeus sammuttaa naapurustossa syttynyt tulipalo, jos se uhkaa sytyttää kaikki muutkin talot.³⁵ Hallin raportista tuli yksi hänen laajimmin julkaistuja kirjoituksiaan, sillä se julkaistiin erikoisliitteenä *Pravdassa* ja käännettiin venäjän ohella myös useille muille vieraille kielille.³⁶

Tšekkoslovakian miehitys ei aiheuttanut CPUSA:ssa massiivista jäsenten joukkoirtisanoutumista eikä puolueen avointa kahtiajakautumista, mutta se jätti silti syvät arvet puolueeseen. Muutamia näkyviä jäseniä puolueesta erosi – esimerkiksi San Franciscossa ilmestyneen *People's World*-lehden päätoimittaja Al Richmond³⁷ – mutta etenkin monet afroamerikkalaiset kommunistit eivät tapahtumalla juuri päättäneet vaivanneet, sillä heille yhdysvaltalaisen rasmin vastainen kamppailu oli selvästi keskeisempi teema kuin kansainvälisen kommunistisen liikkeen sisäiset nahinat.³⁸ Tšekkoslovakian tapahtumat jäivät kuitenkin kuplimaan pinnan alle nousten aina ajoittain pintaan, kuten Dorothy Healeyn erotessa puolueesta vuonna 1973.³⁹ Hänen laillaan miehi-

tystä vuonna 1968 kritisoinut Gil Green ei eronnut puolueesta ennen kuin vasta vuonna 1991, mutta hänet oli paljolti juuri Tšekkoslovakia-kommenttinsa takia sysätty puolueesta sivuraiteelle. Kuvaavaa Tšekkoslovakian tapahtumien jättämille arville on, että teema nousi esille niinkin myöhään kuin vuonna 1991. CPUSA ajautui tällöin vakavaan sisäiseen kriisiin, jonka yhteydessä monet edellisenä vuosikymmeninä vaietut epäkohdat nousivat esiin.⁴⁰

Lokakuun vallankumouksen kasvatti

Gus Hallin omaelämäkerrallisten kirjoitusten valossa hänen vankka asemoitumisensa Neuvostoliiton leiriin tuntuu johdonmukaiselta osalta hänen elämänsäkaartaan. Hall syntyi Lapualta Yhdysvaltoihin muuttaneiden Matti ja Sanna Halbergin perheeseen Cherryssä Pohjois-Minnesotassa lokakuussa 1910. Alkuperäiseltä nimeltään Hall oli Arvo Kustaa Halberg. Kolmikymmenluvun puolivälissä hän lyhensi kuitenkin nimensä asuessaan Ohion terästeollisuusalueella, sillä paikalliset yritykset eivät halunneet rekrytoida kommunisteiksi tunnettuja henkilöitä.

Omaelämäkerrallisissa kirjoituksissaan ja haastatteluissaan Hall luo narraation Yhdysvaltain kommunistisen puolueen perustajajäseniin lukeutuneiden vanhempiensa pojasta, joka jo alle kymmenvuotiaana eli vahvasti mukana Venäjän lokakuun vallankumouksen kuohuissa ja joka jo nuorella iällä luki innolla John Reedin kaltaisten vasemmistokirjailijoiden teoksia.⁴¹ Hallin mukaan hänen lapsuu-

33 Healey & Isserman, *California Red*, 233; Richmond, *Long View*, 413.

34 V. I. Lenin, *Collected Works*, vol. 31 (Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1963), 144.

35 Gus Hall, *Czechoslovakia at the Crossroads* (New York: New Outlook Publishers, 1968), 25.

36 Healey & Isserman, *California Red*, 233.

37 Richmond, *Long View*, 429–433.

38 Richmond, *Long View*, 430.

39 Healey erosi puolueesta Al Richmondin omaelämäkerran *A Long View from the Left* ilmestymisen aiheuttaman kohun jälkimainingeissa. Ks. Healey & Isserman, *California Red*, 241–244.

40 Tšekkoslovakian miehitykseen liittyviä kysymyksiä puitiin CPUSA:n ennen vuoden 1991 puoluekokousta julkaisemassa *Dialog: Pre-Convention Discussion Bulletin* -lehdessä.

denkotinsa oli alueensa köyhin, mutta siellä oli silti alueen suurin kirjasto, jossa yhdysvaltalaisen vasemmistokirjailijoiden teosten ohella oli tarjolla myös Marxin, Engelsin ja Leninin teoksia – mukaan luettuna Hallin nuoruusvuosien suosikkiteos, Leninin *Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena*.⁴²

Hall kertoo käyneensä kouluja 15-vuotiaaksi ja lähteneensä sen jälkeen metsätöihin auttaakseen pienten sisarustensa elättämisessä. Hänen mukaansa metsätyömaiden työskentelyolosuhteet olivat suorastaan epäinhimillisen surkeat, ja hän kertookin ottaneensa ensiaskeleensa ammattiyhdistysaktiivina juuri Minnesotan metsätyömailla. Jotakuinkin samoihin aikoihin – vuonna 1927 – Hall kertoo liittyneensä Yhdysvaltain kommunistiseen puolueeseen.⁴³

Hallin puolueuraputki eteni yhdysvaltalaisen puoluekoulun kautta kansainväliseen Lenin-kouluun Moskovaan, jonne hän matkusti syksyllä 1931.⁴⁴ Hall ja hänen puolueensa vaikenivat visusti hänen Moskovan-opinnoistaan, mutta muun muassa useat todistajanlausunnot puhuvat sen puolesta, että hän opiskeli koulussa talvella 1931–1932.⁴⁵

Amerikkalainen ”punaorpo”

Päinvastoin kuin monissa muissa maissa, Yhdysvalloissa Lenin-koulussa opiskelleet saavuttivat varsin vahvan aseman kommunistisen puolueen johtolimissä. Selvimmin tämä näkyi, kun tarkastellaan CPUSA:n vuoden 1961

kansallista komiteaa, jonka yhdestätoista jäsenestä peräti kuusi oli opiskellut Lenin-koulussa. Vuoden 1961 kansallinen komitea oli vahvasti 1900-luvun alkuvuosina syntyneiden miehittämä. Komitean nuorin jäsen oli vuonna 1914 syntynyt James Jackson. Jacksonia ja kahta 1890-luvulla syntynyttä jäsentä lukuun ottamatta komitean kaikki muut kahdeksan jäsentä olivat syntyneet vuosina 1900–1911.

Kimmo Rentola on jakanut vuosina 1875–1955 syntyneet suomalaiset kommunistit kahdeksaan kohorttiin, jotka syntymäaikojensa ja taustaolosuhteidensa lisäksi eroavat toisistaan myös siinä, millaisissa olosuhteissa ja millaisin ajatuksin he liittyivät kommunistiseen puolueeseen. Rentolan mukaan vuosina 1897–1910 syntyneet muodostivat niin sanotun punaorpojen sukupolven. Tämän ryhmän jäsenet ”eivät ehtineet itse osanottajina vallankumoukseen, mutta olivat kuitenkin kyllin vanhoja nähdäkseen ja tajutakseen tarkkaan mitä tapahtui”. Kohortin nimekkäimpiä edustajia olivat muun muassa Ville Pessi, Aimo Aaltonen ja Hertta Kuusinen. Monet tämän sukupolven edustajista päätyivät 1920-luvun lopussa tai 1930-luvun alussa Neuvostoliittoon opiskelemaan esimerkiksi Moskovan kansainvälisessä Lenin-koulussa. ”He kasvoivat lokakuun vallankumouksen alkuperäisessä imussa kiinni Neuvostoliittoon ja pysyivät sen mukana. Bolshevisoinnin eri vaiheiden kautta heistä tuli suomalaisen bolshevismmin hard core”, Rentola kirjoittaa.⁴⁶

41 Mark Lapitsky & Nikolai Mostovets, *Gus Hall* (Moscow: Progress Publishers, 1985), 15–17; Phillip Bonosky, ”Gus Hall: A Worker’s Life,” teoksessa *Gus Hall: Working Class USA; The Power and the Movement* (New York: International Publishers, 1987), 10.

42 Lapitsky & Mostovets, *Gus Hall*, 10; Joseph North, ”Gus Hall at 60: An Appreciation,” teoksessa *Gus Hall: The Man and the Message*, Joseph North, James Jackson & George Meyers (New York: New Outlook Publishers, 1970), 8.

43 Lapitsky & Mostovets, *Gus Hall*, 27.

44 Rodger Swearingen, ”Gus Hall: Moscow-Trained Boss of the CPUSA,” teoksessa *Leaders of the Communist World*, toim. Rodger Swearingen (New York: The Free Press, 1971), 582.

45 *Communist Leadership: “Tough Guy” Takes Charge; Hearings before the Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and Other Internal Security Laws of the Committee on the Judiciary, United States Senate, Eighty-Six Congress, Second Session; Testimony by and about Gus Hall. February 2 and 3, 1960* (Washington D.C.: United States Government Printing Office, 1960), 39.

Yhdysvaltain kommunistisessa puolueessa oli havaittavissa samankaltainen, pääasiassa 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä syntynyt kohortti, joka oli aatteellisesti tiiviisti kytköksissä Neuvostoliittoon sen romahtamiseen saakka ja jossain tapauksissa sen jälkeenkin. Monet sen jäsenistä olivat opiskelleet Moskovan Lenin-koulussa tai saaneet läheisen kosketuksen Neuvostoliittoon työskennellessään Moskovassa Kominternin palveluksessa. Juuri tämän perin neuvostomielisen kohortin – Rentolaa mukaillen ”amerikkalaisen bolshevismien hard coren” – edustajat miehittivät CPUSA:n kansallisen komitean vuonna 1961 ja pitivät hallussaan puolueen tärkeimpiä johtopaikkoja vuosikymmeniä sen jälkeenkin.

Jos Gus Hallia vertaa vanhempiensa synnyinmaan kommunisteihin, solahtaa hän syntymäaikansa, elämänvaiheidensa ja aatteellisten valintojensa puolesta selvästi punaorpojen kategoriaan. Hänen ja Ville Pessin vertailu paljastaa suorastaan silmiinpistävän paljon samankaltaisia elementtejä heidän elämänkaarissaan. Molempien perhetausta oli vahvasti työväenluokkainen ja koulu-ura jäi lyhyeksi. Heistä kumpikin siirtyi jo teini-ikäisenä koulunpenkiltä metsätöihin ja myöhemmin metalliduurariksi. Molemmat liittyivät ammattiyhdistyksiin jo nuoruusvuosinaan ja kommunistipuolueeseen 1920-luvulla. He opiskelivat Moskovan kansainvälisessä Lenin-koulussa 1930-luvun alkupuoliskolla. Miehiä yhdisti myös se, että he istuivat vuosia vankilassa aatteensa takia ja nousivat puolueidensa pitkäaikaisiksi pääsihteereiksi pian vankilasta vapautumisensa jälkeen. Kumpikin toimi puolueissaan Moskovasta tulevan taloudellisen tuen vastuuhenkilöinä vuosikymmenten ajan – Pessi vielä pitkään pääsihteerikautensa päättymisen jälkeenkin.⁴⁷

Moskovan tukirahojen valti

Hallin pääsihteerikauden neuvostomyönteistä linjaa voidaan Hallin elämänhistorian ohella selittää myös taloudellisilla tekijöillä. CPUSA sai nimittäin Neuvostoliitosta lähestulkoon vuosittain kasvanutta taloudellista tukea, jonka käytöstä puolueen pääsihteeri pystyi varsin omavaltaisesti päättämään. Hall ei jättänyt tilaisuutta käyttämättä, vaan rahoitti Moskovasta tulleilla rahoilla tuntuvasti myös oman perheensä elämää.

CPUSA oli saanut rahoitusta Neuvostoliitosta jo ennen 1950-luvun loppuakin, mutta tuolloin käynnistyi Moskovan ja New Yorkin välillä systemaattinen rahaliikenne, joka jatkui samanmuotoisena 1980-luvun alkuun asti.⁴⁸ Avainhenkilöitä rahaliikenteen hoidossa olivat jo aiemmin mainittu Morris Childs ja hänen veljensä Jack, jotka siis olivat liittovaltion poliisin FBI:n myyriä.

Childsit eivät olleet näkyvästi puolueen toiminnassa mukana, vaan pysyttelivät näkyvättömissä kulissien takana. Heidän toiminnastaan ja rooleistaan olivat täysin perillä vain puolueen pääsihteerit, ensin Eugene Dennis ja joulukuusta 1959 alkaen Dennisiä seurannut Gus Hall. Kun Dennis kuoli vuonna 1961, Moskovan rahaliikenne jäi tyystin Hallin ja Childsien käsiin.

Vuonna 1958, Childsin veljesten ensimmäisenä toimintavuonna, Moskovasta tuleva tuki jäi vielä 75 000 dollariin, mutta vuonna 1965 vuotuinen tukisumma kasvoi jo yli miljoonaan dollariin. FBI:n julkaisema Solo-materiaali ulottuu vain vuoteen 1968, mutta John Barronin Solo-operaatiosta kirjoittaman populaariteoksen mukaan Neuvostoliiton tuki nousi vuonna 1978 yli kahteen miljoonaan ja operaation viimeisenä vuonna 1980 jo lähes 2,8 miljoonaan dollariin.⁴⁹

46 Kimmo Rentola, ”Kommunismien kahdeksan kohorttia,” teoksessa *Ajankohta: Poliittisen historian vuosikirja 1992*, toim. Mikko Majander (Helsinki: Tutkijaliitto, 1992), 78–79 & 82–83. Myös Veli-Pekka Leppänen tarkastelee punaorpojen sukupolvea väitöskirjassaan. Hänen mukaansa ryhmän jäsenten kuuliaisuus Neuvostoliitolle oli saumatonta ja Neuvostoliitto oli heidän henkinen kotimaansa. Veli-Pekka Leppänen, *Kivääri vai äänestyslippu?: Suomen kommunistisen puolueen hajaannus 1964–1970* (Helsinki: Edita, 1999), 139–142.

Gus Hall vieraili Suomessa innostunein mieltein vuonna 1966 ja tapasi tuolloin Suomen kommunistisen puoleen johtoa. Hymyilevää Hallia tarkkailee oikealta SKP:n pääsihteeri Ville Pessi. Kuva: Kansan Arkisto.

Rahaliikenteen käytännön järjestelyjä hoitaneet Childsin veljekset eivät puuttuneet lainkaan rahojen käyttöön, vaan siitä päättäminen jäi Hallin harteille. FBI teetti vuonna 1965 selvityksen Moskovasta vuodesta 1958 lähtien tulleiden rahojen käytöstä. Kesään 1965 mennessä saaduista lähes kolmesta miljoonasta dollarista 35 prosenttia eli noin miljoona dollaria oli mennyt puolueorganisaation pyörittämiseen. 14 prosenttia rahoista oli puolestaan

mennyt puolueen julkaisuihin, ennen muuta *The Worker*-lehteen. Suinkaan kaikkea Moskovasta saadusta rahasta ei ollut käytetty kesään 1965 mennessä. Hieman yli miljoona dollaria eli 36 prosenttia rahoista oli edelleen Childsin veljesten varastoissa tai siirrettyinä puolueen ”reservirahastoihin”.⁵⁰

Osa rahoista meni puoluejohtajien omaan käyttöön. FBI:n mukaan Hall oli kuorinut rahasta itselleen kesään 1965 mennessä noin

47 Pessin elämänavaiheista ks. Pekka Holopainen & Leo Lehdistö, *Itse asiassa kuultuna Ville Pessi* (Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö, 1979); Timo Soukola, ”Pessi, Ville,” *Suomen Kansallisbiografia*, vol. 7, toim. Matti Klinge (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006).

48 Neuvostoliiton rahallinen tuki CPUSA:lle jatkui toki FBI:n Solo-operaation päättymisen jälkeenkin. John Earl Haynesin ja Harvey Klehrin mukaan CPUSA sai 1980-luvulla Neuvostoliitosta yli 20 miljoonaa dollaria ennen kuin rahoitus katkesi vuonna 1989. Ks. Harvey Klehr & John Earl Haynes, *The American Communist Movement: Storming Heaven Itself* (New York: Twayne Publishers, 1992), 283.

49 John Barron, *Operation Solo: The FBI’s Man in the Kremlin* (Washington D. C.: Regnery Publishing, 1995), 339–340. Barronin kirjassa julkaistut Neuvostoliiton vuosien 1958–67 tukisummat vastaavat lähes täydellisesti FBI:n Solo-dokumenttien tukisummia.

50 Operation Solo, kansio 94, s. 18.

53 000 dollaria eli vajaat kaksi prosenttia kokonaissummasta. Tässä suhteessa Hall ei poikennut edeltäjästään Eugene Dennisistä, joka hänkin oli kuorinut itselleen noin 20 000 dollaria ennen kuolemaansa vuonna 1961.⁵¹

53 000 dollaria ei nykyihmisen korvaan kuulosta järin suurelta summalta, mutta on hyvä muistaa, että yhdysvaltalaisen perheiden vuotuiset mediaanitulot olivat tähän aikaan vajaat 6 900 dollaria.⁵² Jos Hallin omaan käyttöönsä 1960-luvun alkupuoliskolla haalima 53 000 dollaria jaetaan tasan hänen kuuden ensimmäisen pääsihteerivuotensa kesken, näyttäisi Hall netonneen vuotta kohden reilut 8 800 dollaria eli selvästi enemmän kuin keskiverto yhdysvaltalaisperhe.

Koska Hall oli CPUSA:n johtohahmoista ainoana perillä Moskovasta tulevasta rahaliikenteestä, saattoi hän käyttää tukirahoja oman valta-asemansa pönkittämiseen ja omien poliittisten linjaustensa läpiajamiseen puolueessa. Kriitikoidensa mukaan raha- ja muut lahjoitukset olivat Hallin keskeinen keino johtaa.⁵³ Hän saattoi esimerkiksi vahvistaa lupaavaksi katsomansa nuoren poliitikon alun sitoutumista puolueeseen lahjoittamalla hänelle auton.⁵⁴ Suorien raha- ja autolahjoitusten ohella myös Neuvostoliiton-matkat ja kirjojen kustannussopimukset olivat Hallille vallankäytön välineitä.⁵⁵

Entä miten Hall käytti omaan käyttöönsä haalimiaan Moskovasta tulleita varoja? Hän käytti tukirahoja oman elämänsä mukavoit-

tamiseen ja muun muassa osti heti pääsihteerikautensa alkajaisiksi upouuden Mercury-amerikanraudan.⁵⁶ Mutta huomattavan paljon hän käytti tukirahoja myös lastensa elämän mukavoittamiseen. Arvo-poika sai esimerkiksi upouuden, 2 700 dollaria maksaneen kastanjanruskean Ford Fairlanen.⁵⁷ Barbara-tytären perhe sai vielä tätäkin mitavampia lahjoituksia. Syyskuussa 1965 sille ostettiin Moskovan rahoilla osakkeita lähes 9 000 dollarin arvosta.⁵⁸ Seuraavana vuonna perhettä tuettiin tätäkin avokätisemmin, kun sen kiinteistökauppoja rahoitettiin 16 500 dollarilla.⁵⁹ Summa oli niin suuri, että itse FBI-pomo J. Edgar Hoover sai vaikutelman Barbarasta isänsä todellisena silmäteränä.⁶⁰

Kipukohtana

Neuvostoliiton antisemitismi

Neuvostoliiton rahallisen tuen saanti edellytti sitä, että CPUSA noudatti Moskovalle sopivaa poliittista linjaa. Tässä suhteessa neuvostoliittolaisilla ei ollut juuri huomautettavaa yhdysvaltalaisille tovereilleen. Neuvostomyönteisen linjan noudattaminen ei yleensä tuottanut vaikeuksia, vaikka esimerkiksi Tšekkoslovakian miehityksen yhteydessä CPUSA:n riveissä ilmenikin protestointia puoluejohdon linjaa vastaan.

Tšekkoslovakian miehityksen ohella toinen kipukohta CPUSA:n neuvostosuhteissa 1960-luvulla oli Neuvostoliitossa ilmennyt antisemitismi ja – siihen kytkeytyen – Lähi-

51 Operation Solo, kansio 94, s. 20.

52 US Census Bureau, *Income in 1965 of Families and Persons in the United States: Current Population Reports, Series P-60, No. 51* (Washington D.C.: United States Government Printing Office, 1967), 3.

53 Healey & Isserman, *California Red*, 175–176; Anders Stephanson, ”Interview with Gil Green,” teoksessa *New Studies in the Politics and Culture of U.S. Communism*, toim. Michael E. Brown, Randy Martin, Frank Rosengarten & George Snedeker (New York: Monthly Review Press, 1993), 321.

54 Michael Zagarelli, haastattelu tekijän kanssa, New York, lokakuu 2013.

55 Healey & Isserman, *California Red*, 175–176.

56 Operation Solo, kansio 25, s. 39.

57 Operation Solo, kansio 114, s. 236–237, 271.

58 Operation Solo, kansio 94, s. 102.

59 Operation Solo, kansio 115, s. 140–142.

60 Operation Solo, kansio 115, s. 180–181. Hoover käytti Barbarasta ilmaisua ”apple of his eye”.

idän tapahtumat. Juutalaisuuteen ja Israeliin liittyvät kysymykset olivat CPUSA:lle sensitiivisiä, sillä puolueen jäsenkunnasta huomattavan suuri osa oli juutalaisia. Heidän tarkasta osuudestaan ei ole tilastotietoa, mutta on arvioitu, että he muodostivat selvän enemmistön puolueen New Yorkissa asuvista jäsenistä.⁶¹ New Yorkin osuus CPUSA:n jäsenkunnasta oli 1960-luvun alussa lähes 40 prosenttia. Myös kahdessa muussa puolueen suuressa jäsenkeskittymässä, Chicagossa ja Los Angelesissa, oli suuret juutalaisyhteisöt, joiden jäsenistä monet kuuluivat puolueeseen. CPUSA:n sosiaalista rakennetta tutkineen Nathan Glazerin mukaan missään muussa läntisessä kommunistipuolueessa ei juutalaisilla ollut yhtä vahvaa asemaa. Tämä selittää puolueen herkkyyden neuvostoliittolaisen antisemitismin suhteen.⁶²

Neuvostoliitosta oli kantautunut tietoja lisääntyneestä antisemitismistä jo 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa, mutta tilanne kulminoitui vuonna 1964, kun Ukrainan tiedakatemia julkaisi Trofim Kichko -nimisen kirjoittajan laajaa kansainvälistä huomiota saavuttaneen antisemitistisen teoksen. Kirja oli Hallille kiusallinen, sillä se antoi oivan lyömäaseen Yhdysvaltain antikommunistisille juutalaisille. Hall tuomitsi kirjan julkisesti⁶³ ja ilmaisi myös Jack Childsin välityksellä tuhtumuksensa neuvostoliittolaisille.⁶⁴ Hänen pääsärkyään asian suhteen lisäsi New Yorkissa ilmestyneen jiddishinkielisen kommunistilehden *Morning Freiheitin* päätoimittajan Paul Novickin vuoden 1964 lopulla tekemä Neuvostoliiton-matka, jolta palattuaan tämä kritisoi vierailukohteessaan havaitsemaansa antisemitismia.⁶⁵

Neuvostoliiton väitetty antisemitismi oli ajankohtainen teema edelleen syyskuussa 1966, kun Hall pääsihteerikautensa ensimmäisellä Moskovon-vierailulla tapasi Leonid Brežnevin. NKP:n pääsihteerin vakuutti yhdysvaltalaiskollegalleen, että Neuvostoliitossa ei ollut ongelmia kansallisten vähemmistöjen kanssa ja että ongelmat olivat länsimaiden keksintöä. Samassa yhteydessä Brežnev vihjaisi, että CPUSA:n suunnitteleman antisemitismia käsittelevän konferenssin järjestäminen ei ehkä olisi hyvä idea, sillä se antaisi Neuvostoliiton vihollisille mahdollisuuden paisutella maan väitettyä antisemitistisyyttä.⁶⁶ On hyvin mahdollista, että Hall otti Brežnevin vinkistä vaarin, sillä marraskuulle 1966 suunniteltua konferenssia lykättiin. Lopulta se jätettiin pitämättä, kun kesäkuussa 1967 käyty kuuden päivän sota laittoi uusiksi juutalaisuutta ja Israelia koskevan keskustelun USA:n vasemiston piirissä. Hall asettui kuuden päivän sodan aiheuttamassa debatissa vankkumattomasti Neuvostoliitonkin edustamalle arabimyönteiselle ja Israel-vastaiselle linjalle, mitä monien yhdysvaltaisten juutalais-kommunistien oli vaikea sulattaa. CPUSA:n kritiikitön suhtautuminen Neuvostoliitossa ilmenneeseen antisemitismiin ja puolueen Israel-vastainen linja johtivatkin siihen, että monet juutalaiset jäsenet jättivät puolueen ja että juutalaisten suhteellinen osuus puolueessa pieneni 1960-luvun jälkehen.⁶⁷

Maailmanpolitiikkaa punaisten silmälasien lävitse

Gus Hallin asemoituminen Neuvostoliiton leiriin kansainvälisen kommunismin kentässä ei millään lailla heikentynyt 1970-luvulla.

61 Nathan Glazer, *The Social Basis of American Communism* (New York: Harcourt, Brace & World, 1961), 221.

62 Glazer, *Social Basis*, 131.

63 *New York Times*, 22.3.1964; *The Worker*, 24.3.1964.

64 Operation Solo, kansio 60, s. 122.

65 Operation Solo, kansio 80, s. 222; *New York Times*, 26.12.1964.

66 Operation Solo, kansio 108, s. 236.

67 Klehr & Haynes, *American Communist*, 173.

Tämä näkyi niin hänen suhtautumisessaan eurokommunisteihin kuin Kiinaankin. Espanjalaisen Santiago Carrillon, johtavan eurokommunistin, Hall leimasi työväenluokan ja sosialismin viholliseksi ja neuvostovastaisten herjausten lähteeksi.⁶⁸ Mao puolestaan oli hänen silmissään pikkuporvarillinen nationalisti ja maolaisuus imperialistien saappaista nuoleskelevaa opportunistia.⁶⁹

Hallin suhtautuminen kansainvälisen politiikan tapahtumiin heijasteli sekini vahvasti Neuvostoliiton linjauksia. Hän esimerkiksi piti neuvostojoukkojen vuoden 1979 lopussa suorittamaa Afganistanin miehitystä oikeutettuna, koska sen taustalla oli hänen mukaansa maan vallankumousneuvoston Neuvostoliitolle esittämä avunpyyntö. Neuvostoliiton toimien motiivina oli hänen mielestään Afganistanin itsenäisyyden ja sen vallankumouksen puolustaminen maan ulkopuolisia imperialistisia hyökkäjiä vastaan.⁷⁰

Puolaan joulukuussa 1981 julistetun sotatilan Hall selitti samankaltaisella narraatiolla: Puola oli joutunut pienen länsimaiden tukeman vastavallankumouksellisten joukon takia sekasorron valtaan, ja sosialismin pelastamiseksi maan hallituksen oli turvauduttava poikkeustoimiin. Puolan johdon toimet olivat Hallin mukaan tappio presidentti Ronald Reaganille, jonka ulkopoliittikan kulmakivi oli vastavallankumouksen lietsominen sosialistisissa maissa.⁷¹

Hallin näkemys eteläkorealaisen Boeing 747 -matkustajakoneen alasampumisesta Neuvostoliiton ilmatilassa syyskuussa 1983 havainnollisti niin ikään Hallin taipumusta tulkita kansainvälisiä tapahtumia Neuvostoliiton kannalta myönteisesti. Hänen mieles-

tään korealaiskone oli alasampumisen hetkellä Neuvostoliiton ilmatilassa suorittamassa Yhdysvaltain ja Etelä-Korean tiedusteluelinten yhteistä vakoiluoperaatiota. Syyllisiä korealaiskoneen alasampumiseen ja 269 ihmishengen menetykseen olivat Hallin mukaan presidentti Reagan, Yhdysvaltain puolustushallinto ja maan taantumukselliset piirit, jotka olivat neuvostovastaisessa hysteriaassaan valmiita riskeeraamaan satojen viattomien ihmisten henget tiedustelutietojen saamiseksi.⁷²

Mihail Gorbatšoviin ja hänen uudistuspolitiikkaansa Hall suhtautui aluksi myönteisesti, mutta vähitellen hänen suhtautumisensa muuttui kriittisemmäksi. Vielä vuonna 1988 Hall piti Gorbatšovin glasnost- ja perestroika-politiikkaa mahdollisuutena uudistaa ja parantaa sosialismia, mutta muutamaa vuotta myöhemmin hän ei nähnyt Gorbatšovissa juuri mitään hyvää. Kesäkuussa 1991 pidetyssä CPUSA:n tapaamisessa Hall hyökkäsi kovin sanoin Gorbatšovia vastaan, minkä jälkeen asetui saman vuoden elokuussa tukemaan neuvostojohtajaa vastaan suunnattua vallankaappausyritystä. Hall ehti tehdä linjansa tiettäväksi koko puolueorganisaatiolle ennen kuin vallankaappaus kolme päivää kestätyään kuihtui kasaan. Hänen linjansa herätti laajaa protestointia puolueessa. Demokratiaan sitoutuneen puolueen johtajan ei katsottu voivan esittää tällaisia kommentteja.⁷³

CPUSA:n sisällä oli kuohunut jo pitkään muun muassa puolueen poliittisen linjan ja puutteelliseksi koetun puoluedemokratian aiheuttamien erimielisyyksien vuoksi. Hallin asettuminen Neuvostoliiton vallankaappajien puolelle oli enää vain rikka rokassa skismojen kokonaisuudessa, joka johti puolueen jakautu-

68 *World Magazine*, 30. 7. 1977.

69 "Open Letter to Chinese Communist Party," *Political Affairs*, helmikuu 1979.

70 Gus Hall, "What Really Happened in Afghanistan?" *Political Affairs*, maaliskuu 1980.

71 *Daily World*, 19.12.1981.

72 *Daily World*, 10.9.1983.

73 Daniel Rosenberg, "From Crisis to Split: The Communist Party USA 1989–1991," *American Communist History* 18, no. 1–2 (2019): 14, 36, 40.

Mihail Gorbatšov ei ollut mies Gus Hallin mieleen. Tässä Neuvostoliiton viimeiseksi jäänyt johtaja limusiiniin kyydissä Suomen-vierailullaan lokakuussa 1989. Kuva: Kansan Arkisto.

miseen kahtia Clevelandissa joulukuun 1991 alussa, pari viikkoa ennen Neuvostoliiton hajoamista järjestetyssä puoluekokouksessa. Hall ja hänen ortodoksiseen kommunismin tulkintaansa uskovat kannattajansa jäivät puolueeseen, kun taas uudistusmieliset, demokraattista sosialismia kannattaneet Hall-kriitikot lähtivät puolueesta ja perustivat *Committees of Correspondence* -järjestön.⁷⁴

Yhdysvaltalaisen politiikan kurioositeetti

Gus Hall jatkoi Yhdysvaltain piskuseksi fraktioksi kutistuneen kommunistisen puolueen johtajana kevääseen 2000 saakka. Ikä alkoi tuolloin painaa lähes 90-vuotiasta Hallia jo siinä määrin, että hänet syrjäytettiin hie-

novaraisesti puolueen johdosta.⁷⁵ Hall kuoli diabeteksen aiheuttamiin komplikaatioihin lokakuussa 2000, viisi päivää 90-vuotissyntymäpäivänsä jälkeen.

Yhdysvaltain kommunistisen puolueen kokoon ja merkitykseen nähden Hallin kuolema noteerattiin maan tiedotusvälineissä yllättävän laajasti. Esimerkiksi *New York Times* julkaisi hänestä laajemman nekrologin kuin monesta vaikutusvaltaisemmasta yhdysvaltalaispoliitikosta.⁷⁶

Laaja huomio ei johtunut niinkään Hallin yhteiskunnallisesta merkityksestä vaan pikemminkin hänen roolistaan eräänlaisena maansa poliittisen elämän kurioositeettina. Kurioositeetteja Hall ja hänen puolueensa olivatkin aina-

⁷⁴ Clevelandin puoluekokousta ja sitä edeltäneitä tapahtumia tarkastelee edellä mainitun Daniel Rosenbergin artikkelin ohella perusteellisesti myös muun muassa Gary Murrell, *The Most Dangerous Communist in the United States: A Biography of Herbert Aptheker* (Amherst: University of Massachusetts Press, 2015), 328–339.

⁷⁵ Sam Webb, haastattelu tekijän kanssa, New York, syyskuu 2016.

⁷⁶ *New York Times*, 17.10.2000.

kin kannatuslukujen valossa. Hän oli vuosina 1972–1984 neljä kertaa kommunistisen puolueen presidenttiehdokkaana, eikä onnistunut kertaakaan saamaan vaaleissa yli promillea annetuista äänistä. Hallin paras saavutus tässä suhteessa oli vuoden 1976 vaaleissa saatu vaajaan 59 000 äänen potti, joka jäi kauas vaalit voittaneen demokraatti Jimmy Carterin lähes 41 miljoonan äänen saaliista. Hallin osuus kaikista annetuista 81,5 miljoonasta äänestä jäi vaatimattomaan 0,07 prosenttiin. Hänen vaalimenestyksensä ei parantunut 1980-luvulla, vaikka hänen varapresidenttiehdokkaakseen tuli laajasti tunnettu kommunisti-intellektuelli Angela Davis. Hallin äänimäärä laski vuoden 1984 vaaleissa reiluun 36 000:een eli 0,04 prosenttiin annetuista äänistä.⁷⁷

Myös jäsenmäärällä mitattuna Hallin johtama CPUSA jäi kuriositeetiksi. Puolueella oli FBI:n mukaan 1960-luvun alussa noin 5 000 jäsentä, kun taas Ranskan kommunistisella puolueella oli yli 400 000 ja Italian kommunistisella puolueella noin 1,6 miljoonaa jäsentä. Pienen Suomenkin kommunistisella puolueella oli tuolloin noin 50 000 jäsentä eli noin kymmenkertainen määrä yhdysvaltalaiseen veljespuolueeseen nähden.⁷⁸ CPUSA:n 1960-luvun jälkeisestä jäsenkehityksestä ei ole luotettavia ulkopuolisia arvioita, mutta puolueen mukaan jäsenmäärä nousi 1980-luvulla 20 000:een.⁷⁹ Esitettyihin jäsenmäärätietoihin tulee suhtautua varauksella, sillä puolue paisutteli jäsenmääriään muun muassa Moskovaan saatavan rahoituksen turvaamiseksi.⁸⁰ Omassa maassaan CPUSA oli joka tapaukses-

sa marginaalisen pieni, sillä Yhdysvalloissa oli vuonna 1985 lähes 240 miljoonaa asukasta.

Miksi Hallin johtaman Yhdysvaltain kommunistisen puolueen menestys jäi niin vaatimattomaksi, vaikka Neuvostoliitto pumppasi siihen vuosikymmenten mittaan kymmeniä miljoonia dollareita? Tämän kysymyksen myötä tullaan politiikantutkijoiden jo Karl Marxin ajoista lähtien pohtimaan kysymyseen vasemmistolaisten aatteiden heikosta menestyksestä Yhdysvalloissa. Ilmiölle on esitetty runsaasti erilaisia selityksiä. On viitattu Yhdysvaltain korkeaan elintasoon, korkeaan sosiaaliseen liikkuvuuteen, luokkaidentiteettien heikkouteen, laajamittaiseen maahanmuuttoon ja työväenluokan heterogeenisyyteen. On viitattu Yhdysvaltain poliittisen järjestelmään, joka suosii kahta suurta valtapuoluetta ja estää uusien puolueiden läpimurrot politiikan areenalle. On viitattu USA:ssa 1900-luvulla toistuneisiin kommunistivainoihin ja erityisesti 1950-luvun mccarthyismiin. On viitattu maan kulttuuriin ja arvomaailmaan ja ennen muuta yhdysvaltalaisen voimakkaaseen individualismiin ja antistatistisiin, joiden tarjoamassa kasvualustassa mitkään vasemmistolaiset aatteet eivät voi kukoistaa.⁸¹

Kuten yllä olevasta käy ilmi, Yhdysvallat oli – ja on edelleen – perin hankala toimintaympäristö kaikenlaisille vasemmistopoliitikoille. Silti voi esittää kysymyksen, olisivatko Hall ja CPUSA voineet menestyä paremmin toisenlaisella, vähemmän neuvostohenkisellä poliittisella orientaatiolla, vähemmän voimakkaalla sitoutumisella proletaariseen interna-

77 John L. Moore, Jon P. Preimesberger & David R. Tarr, toim., *Congressional Quarterly's Guide to U.S. Elections* (Washington D.C.: CQ Press, 2001), 695–697.

78 John H. Hodgson, "Finland: The SKP and Electoral Politics," teoksessa *Communism and Political Systems in Western Europe*, toim. David E. Albright (Boulder: Westview Press, 1979), 244.

79 Guenter Lewy, *The Cause That Failed: Communism in American Political Life* (New York: Oxford University Press, 1990), 308.

80 Operation Solo, kansio 20, s. 234, 241 ja kansio 101, s. 8.

81 Seymour Martin Lipset ja Gary Marks tarkastelevat perusteellisesti erilaisia selityksiä vasemmistolaisten ajattelutapojen heikolle menestykselle Yhdysvalloissa kirjassaan *It Didn't Happen Here: Why Socialism Failed in the United States* (New York: W.W. Norton & Company, 2000).

tionalismiin. Se olisi voinut olla mahdollista sen valossa, miten CPUSA:n trotskilainen kilpakumppani, Neuvostoliittoon kriittisesti suhtautunut Socialist Workers Party (SWP) pärjäsi vaaleissa. Ilman Neuvostoliiton kaltaista suurta kansainvälistä rahoittajaa toimineen SWP:n ehdokkaat kukistivat CPUSA:n ehdokkaat selvin numeroin presidentinvaaleissa vuosina 1968, 1972 ja 1976.⁸²

SWP:n presidenttiehdokkaiden menestyksestä muutamissa vaaleissa ei voi tehdä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä, mutta heidän vaalimenestyksensä näyttäisi tukevan entisen CPUSA-aktiivin Jay Schaffnerin näkemystä siitä, että kommunistisen puolueen Moskovasta saama rahoitus ja siihen kytkeytynyt poliittisen linjan voimakas neuvosto-orientaatio olivat pitkällä aikavälillä haitallisia puolueelle. Schaffnerin mukaan Moskovasta tullut rahoitus muodosti noidankehän: Rahoituksen edellyttämä neuvostomielisyys ajoi CPUSA:n eristyksiin Yhdysvaltain politiikan realiteeteista ja edistyksekkäiden kansalaisjärjestöjen valtavirrasta, mikä heikensi mahdollisuuksia hankkia kannatusta ja rahoitusta omassa maassa. Se puolestaan ajoi puolueen riippuvaiseksi Neuvostoliiton rahoituksesta ja teki siitä näin ollen entistäkin neuvostomielisemmän.⁸³ Lopputuloksena CPUSA oli ryhmittymä, jonka vaikutus Yhdysvaltain politiikkaan jäi kurioseitein tasolle.

Lähteet

Arkistolähteet

FBI Records: The Vault, Operation Solo, <https://vault.fbi.gov/solo>.

Haastattelut

Jay Schaffner, haastattelu tekijän kanssa. New York, lokakuu 2013.

Sam Webb, haastattelu tekijän kanssa. New York, syyskuu 2016.

Michael Zagarell, haastattelu tekijän kanssa. New York, lokakuu 2013.

Tutkimuskirjallisuus

Agosti, Aldo. *Palmero Togliatti: A Biography*. Lontoo: I.B. Tauris, 2008.

Bracke, Maud. *Which Socialism, Whose Détente?: West European Communism and the Czechoslovak Crisis, 1968*. Budapest: Central European University Press, 2007.

Drachkovitch, Milorad M., toim. *Yearbook on International Communist Affairs 1966*. Stanford: The Hoover Institution on War, Revolution and Peace, 1967.

Glazer, Nathan. *The Social Basis of American Communism*. New York: Harcourt, Brace & World, 1961.

Hodgson, John H. "Finland: The SKP and Electoral Politics". Teoksessa *Communism and Political Systems in Western Europe*, toimittanut David E. Albright, 243–267. Boulder: Westview Press, 1979.

Klehr, Harvey & John Earl Haynes. *The American Communist Movement: Storming Heaven Itself*. New York: Twayne Publishers, 1992.

Leonhard, Wolfgang. *Eurocommunism: Challenge for East and West*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1979.

Leppänen, Veli-Pekka. *Kivääri vai äänestyslippu?: Suomen kommunistisen puolueen hajaannus 1964–1970*. Helsinki: Edita, 1999.

Lewy, Guenter. *The Cause That Failed: Communism in American Political Life*. New York: Oxford University Press, 1990.

Light, Margot. *The Soviet Theory of International Relations*. Brighton: Wheatsheaf Books, 1988.

Lipset, Seymour Martin & Gary Marks. *It Didn't Happen Here: Why Socialism Failed in the United States*. New York: W.W. Norton & Company, 2000.

Moore, John L., Jon P. Preimesberger & David R. Tarr, toim. *Congressional Quarterly's Guide to U.S. Elections*. Washington D.C.: CQ Press, 2001.

Morris, Bernard S. *International Communism and American Policy*. New York: Atherton Press, 1966.

Murrell, Gary. *The Most Dangerous Communist in the United States: A Biography of Herbert Aptheker*. Amherst: University of Massachusetts Press, 2015.

Rentola, Kimmo. "Kommunismmin kahdeksan ko-

⁸² Moore, Preimesberger & Tarr, *Congressional Quarterly's*, 694–695.

⁸³ Jay Schaffner, haastattelu tekijän kanssa, New York, lokakuu 2013.

- horttia”. Teoksessa *Ajankohta: Poliittisen historian vuosikirja 1992*, toimittanut Mikko Majander, 74–102. Helsinki: Tutkijaliitto, 1992.
- Rosenberg, Daniel. “From Crisis to Split: The Communist Party USA 1989-1991.” *American Communist History* 18, no. 1–2 (2019): 1–55.
- Soukola, Timo. ”Pessi, Ville.” Teoksessa *Suomen Kansallisbiografia*. Vol. 7, toimittanut Matti Klinge. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006.
- Swearingen, Rodger. ”Gus Hall: Moscow-Trained Boss of the CPUSA.” Teoksessa *Leaders of the Communist World*, toimittanut Rodger Swearingen, 580–595. New York: The Free Press, 1971.
- Wilczynski, Jozef. *An Encyclopedic Dictionary of Marxism, Socialism and Communism*. London: Macmillan Reference Books, 1981.

Muistelmat ja elämäkerrat

- Barron, John. *Operation Solo: The FBI's Man in the Kremlin*. Washington D. C.: Regnery Publishing, 1995.
- Healey, Dorothy Ray & Maurice Isserman. *California Red: A Life in the American Communist Party*. Urbana: University of Illinois Press, 1990.
- Holopainen, Pekka & Leo Lehdistö. *Itse asiassa kulluna Ville Pessi*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö, 1979.
- Richmond, Al. *A Long View from the Left: Memoirs of an American Revolutionary*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1973.
- Stephanson, Anders. ”Interview with Gil Green.” Teoksessa *New Studies in the Politics and Culture of U.S. Communism*, toimittaneet Michael E. Brown, Randy Martin, Frank Rosengarten & George Snecker. New York: Monthly Review Press, 1993.

Muu kirjallisuus

- Communist Leadership: “Tough Guy” Takes Charge; Hearings before the Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and Other Internal Security Laws of the Committee on the Judiciary, United States Senate, Eighty-Six Congress, Second Session; Testimony by and about Gus Hall. February 2 and 3, 1960*. Washington D.C.: United States Government Printing Office, 1960.
- Hall, Gus. *The Only Choice: Peaceful Co-Existence*. New York: New Century Publishers, 1963.
- Hall, Gus. *Czechoslovakia at the Crossroads*. New York: New Outlook Publishers, 1968.
- Hall, Gus. *Working Class USA: The Power and the Movement*. New York: International Publishers, 1987.
- Lapitsky, Mark & Nikolai Mostovets. *Gus Hall*. Moscow: Progress Publishers, 1985.
- Lenin, V. I. *Collected Works*. Vol. 31. Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1963.
- North, Joseph. ”Gus Hall at 60: An Appreciation.” Teoksessa *Gus Hall: The Man and the Message*, Joseph North, James Jackson & George Meyers (New York: New Outlook Publishers, 1970).
- US Census Bureau. *Income in 1965 of Families and Persons in the United States: Current Population Reports, Series P-60, No. 51*. Washington D.C.: United States Government Printing Office, 1967.

Sanoma- ja aikakauslehdet

- Daily World*
Dialog: Pre-Convention Discussion Bulletin
New York Times
Political Affairs
The Worker
World Magazine